

Zgodovinske črtice

O

„Narodni čitalnici v Ptujih“

Povodom njene petindvajsetletnice

sestavil

Ivan Strelec,

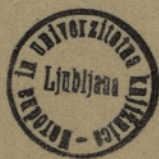
učitelj.

Na Ptujih 1889.

137970

137970

7 403/1962

Ustanovitev narodne čitalnice v Ptujih.

„Jaro in možno“
(Geslo ptujske čitalnice.)

I.

Takoj po cesarjevem diplomu od 20. oktobra 1860. l. in cesarjevem patentu od 26. februarja 1861. l. s katerima se je upeljala namesto prejšnjega absolutizma ljudovlada, pričelo se je po vseh pokrajinah našega cesarstva živahno gibanje. Ustanavljala so se po vseh deželah in pri vseh narodih različna narodna društva tako, da tudi Slovenci v tem obziru niso zaostati hoteli. Pričeli so snovati v prvi vrsti čitalnice ali bralna društva, katerih namen naj bi bil, slovensko ljudstvo prebuditi, da se jame zavedati narodnosti svoje. Prvi v tej vrsti oglasili so se Slovenci v Ljubljani in v Mariboru, kjer ste se čitalnici 1861. l. ustanovili. Obe ste nastali skoraj istodobno tako, da so bila pravila za ljubljansko čitalnico le pet dnij prej potrjena, nego ona za mariborsko. Tudi Slovenci starodavnega Ptujja niso hoteli za svojimi sosedi v Mariboru zaostati; jeli so se zategadelj posvetovati, kaj bi se dalo v tej zadevi ukreniti. Takrat bil je v Ptujih Miha Herman, deželni in pozneje državni poslanec, sodnijski pristav, kateri se je te reči takoj lotil. Sklicjal je dne 23. julija 1863. l. vse zavedne Slovence iz mesta in okolice v sobo strelišča (Schiesstätte) v pogovor zaradi ustanovitve čitalnice.

K zborovanju sešlo se je okoli 60 oseb. Izvolil se je upravni odbor deveterih gospodov, ki si je izbral iz svoje srede predsednika. Ta odbor naj sestavi pravila ter jih pošlje deželni vladi v potrditev. Da-si tudi se je to hitro zvršilo, došla so pravila še le dne 21. maja 1864. l. potrjena iz Gradca in ker je pristopilo do tega časa uže okoli 120 udov, otvorila se je čitalnica dne 1. junija 1864. l. ter pričela s tem dnevom redno delovanje svoje.

Število udov je vedno rastlo tako, da je bilo možno sklicati občni zbor, kateri je začasni odbor odredil na 23. dan junija 1864. leta.

Tega I. občnega zbora udeležilo se je okoli 70 udov in volil se je nastopni odbor: Drd. Avgust Čuček, notar Janez Schönwetter, Dor. Ivan Petovar, Miha Herman, Dor. Anton Mravljak, Dor. J. Vošnjak, Franz Krajnc, Božidar Rajč in Karol Švajgl.

Odbor si je poslove tako-le razdelil: Drd. Avgust Čuček, predsednik; J. Schönwetter, podpredsednik; Miha Herman, tajnik; in Dor. Iv. Petovar, blagajnik. Pri tem občnem zboru na Kristovem vrtu, kjer se je ena soba za to slovesnost posebno elegantno priredila, sklenilo se je, naj se slavi otvoritev čitalnice tudi s primerno slavnostjo, katera se je določila na 5. dan septembra 1864. l., da bo možno tudi dijakom udeležiti se je. Opoldne bil je tam skupni obed, h kateremu je prišel tudi slovenski pevski zbor iz Slov. Bistrice. Jako sijajno praznovala se je otvoritev oziroma nje slavnost dne 5. septembra omenjenega leta. Gotovo ne bo odveč, ako opišemo prvo to slavnost nekoliko obširneje, kakor so jo Novice l. 1864 št. 303.

Ko je napočil že dolgo željno pričakovani dan, prebudili so ptujske mestjane krepki glasovi mariborske mestne godbe in jim naznanili, da je zasvitala z današnjim dnevom nova doba narodnega življenja tudi ptujskem mestu.

Začeli so se zdaj zbirati v čitalnici njeni udje, okinčani s slovenskimi barvami in le ena skrb kalila je občno veselje in to so bili temni oblaki, iz katerih je že celo noč lilo in ki so še zdaj viseli nad nami in žugali z neprenehljivim deževjem: pa — Bog Slovenca ne zapusti — ko smo se ob 10. uri podali na kolodvor, sprejet pričakovane goste in ko je hlapon pribobnel, zabliska se zlato solnce skozi raztrgane oblake in jasno nebo nasmeje se srčnemu pozdravu in objemanju slovenskih bratov. Pripeljal nam je vlak deputacijo celjske in mariborske čitalnice, njima na čelu prvosednika g. Dra. Kočevarja in g. Dra. Serneca, potem g. pevce iz Slov. Bistrice in Frama. Velika množina ljudstva, ki je bila na kolodvoru zbrana, pozdravila je došle goste z živio-klici in nas potem spremila do čitalnice, ki je imela dve večji in dve majnji sobi; vse pohištvo bilo je novo in prav okusno izdelano; oder za govornike pa in glasovir naznanjala sta visoki namen čitalničnin, veljala sta oliko in omiki slovenske besede in slovenskega petja. Danes je čitalnica oblekla svojo najlepšo obleko in se nališpala z zastavami in trakovi nalik krasni nevesti, katera hrepeneče pričakuje ljubljenca svojega.

Po srčnih pozdravih in odzdravih dotekel je čas slovesnega cerkvenega obhajila. Šli smo vsi v veliko mestno cerkev, ki je bila že polna pobožnega slovenskega ljudstva. Menda danes prvokrat odmevali so v njej mili glasovi slovenskega petja. Danes so pa tudi zbrani pevci s prelepo g. Mikložičevo mešo povzdigovali našega duha v večne višave in iz tisoč prs plamenela je goreča molitev za blagor in srečni napredek mile domovine.

Ob 1. uri popoldne napovedan bil je obed na Kristovem vrtu. Že z daleka slišali smo godbo — slovenske napeve — in zdaj se nam prikaže vhod na vrt s premenjen v slavolok. Veselo vihrajoče slovenske zastave in „dobro došli“ nad vhodom vabili so nas na lepo okinčani vrt.

Tudi dvorana svetila se je v praznični obleki in dvanajst po steni visečih grbov govorilo nam je v vseh slovanskih jezikih. Na grbu nad vhodom lesketale so se zlate besede, ki jih je g. Herman podčrtal svoji sliki.

Pri obedu vladala je občna radost in vrstila se je napitnica za napitnico. Predsednik ptujske čitalnice g. Čuček napil je gostom; g. dr. Kočevar najmlajši in vendar že skoro najjačji med tremi štirskimi sestrami — ptujski čitalnici —; g. Herman starejšima dvema sestrama, mari-borski in celjski; g. Dr. Serbec pa neustrašnemu branitelju in neutrudnemu zagovorniku Slovencev v štirskem deželnem zboru.

Gromoviti slava — in živioklici pričali so g. Hermanu o goreči hvaležnosti in ljubezni Slovencev do njega G. Rataj iz Slov. Bistrice je živio klical našim narodnim duhovnikom, zahvalil se je g. Božidar Rajč v izvrstnem govoru, naštevaje res velike zasluge slovenske duhovščine za omiko jezika in naroda od prvega časa do zdaj, dodavši še to, da brez izdatne podpore posvetnih gospodov zdravnikov, modro — in pravoslovcev nikoli nebi mogoč bil takšen napredek. G. Dr. Vošnjak iz Slov. Bistrice primerjal je malone enake okolščine Slovencev in Čehov in „slava“ klical češkimi bratom, katerim morajo posebno štirski Slovenci hvaležni biti, ker so povsod in vsikdar njih najimenitnejši podporniki. Na to zahvalil se je v češkem jeziku g. inženir Jedlička. Med tem je naglo potekel čas in šli smo zopet sprejemati gostov od izhodne strani. Prišli so bratje Hrvatje iz Varaždina, med njimi g. Antolek, ki je bil izbran za urednika „podravskega jezua“; Ormožani, Ljutomerčani itd.

Spremljani od godbe in velike množine vrnili smo se zopet v čitalnico. Pa tudi na vozeh je prihajalo vedno več ljudstva.

O polu osmih zvečer pričela se je slovesna beseda v Kristovi dvorani; pa kdor že ni uro poprej si priskrbel kakega prostorčka v dvorani, moral je na vrtu ostati in še tukaj se je vse trlo ljudstva, da se ni bilo moči geniti.

Žarki nebrojnih svetilnic razsvetljevali so nočno tmino in lesketali se na sto in sto radostnih licih. Zdaj pozdravi g. predsednik s srčnim „dobro došli“ mile goste. G. Dor. Kočevar zahvaljuje se v imenu gostov v daljšem in zanimivem govoru ter našteva pogoje, katere je treba spolnjevati, ako se naj čitalnica vzdrži in vedno bolj krepča. Ko je slavni starašina štirskih Slovencev sklenil svoj govor, zadoneli so slavaklici od vseh strani, odborniki so pa roke stiskali ljubljenu narodnjaku. Dor. Sernee izrazi sedaj veselje mariborske čitalnice in vseh Slovencev, da Ptuj odzdaj ne bo več tuj kraj ampak domače mesto, na domači zemlji. Potem govoril je g. Dr. Vošnjak o današnji slovesnosti, o pomenu in namenu čitalnic in besed, dokazujoč, da čitalnica ni in ne sme biti samo kraj kratkočasje in zabave ampak pred vsem narodna učilnica, tedaj še ni zadosti, da se samo upišemo v čitalnico in v redu plačujemo letnino, temveč da je ravno tako treba, da pridno zahajamo v čitalnico. Na tem potu razširila se bo narodna omika med Slovenci, z omiko rastle bo blagostanje in rodoljubje! In takrat — tako sklene svoj govor, ko bode vsak izmed naših rojakov se zavedal svoje slovenske krvi, ko bode vsak z veseljem pripravljen, vse premoženje in življenje žrtvovati na altarju domoljubja, takrat bo visoko v čistem zraku vihrala naša zastava in po vsem slovenskem svetu bo veselo donela pesem: „Naprej zastava slave“, in med slavoklici poslušalcev zapoje krepko in ognjeno pevski zbor „Naprej zastava slave“ in pevski del besede se začne.

Skupnih zborov pelo se je petero: prej imenovana „Savica“ „Budnica“, prekrasno „Slovensko deželo“ g.

Mikložiča, kateri je na prošnjo odborovo prevzel pri besedi vodstvo muzikalnega dela ter svojo nalogo mojsterski rešil; h koncu pa še „Hej Slovani“.

„Ljubici pod oknom“, čveterospev so kaj milo zapeli mariborski, čveterospev „Domovini“ pa Slov. Bistrički pevci. Samospev „Slavjanom“ g. Mir. Vilharja je izvrstno zapel izurjeni samopevec g. R. — Deklamoval je šestošolec g. Rajh in se skazal prav dobrega deklamatorja. Besede pa je zložil nalašč za ta dan mladenič Božidar Flegerič. Med besedo brali so se dopisi in telegrafični pozdravi, kateri so drug za drugim dohajali in nam bili živi dokaz, da se radujejo z nami tudi drugi slovenski bratje.

Najbolj smo pa obžalovali, da sta bila naša prvaka, naš slavni rojak Davorin Trstenjak in ljubljeneec slovenskega naroda Dor. Janez Bleiweis po opravlilih zadržana in se toraj nista mogla udeležiti prve naše besede. Tembolj sta nas pa razveselila prijazna njuna dopisa, ki sta se sedaj brala. g. Davorin Trstenjak-ovo pismo se je glasilo :

Slavna čitalnica!

Iz srca rad bi se udeležil Vaše slovesnosti dne 5. septembra ali ravno ta dan pride moj viši pastir v to župo na birmovanje. Pošljem vam toraj pismeno svoj bratinski pozdrav in prisrčno željo, da bi narodna čitalnica ptujska lepo razcvetela.

V staroslovenskem Ptuji, slavnem že za Rimljanov, zbudil se bo gotovo v kratkem narodni ponos in čislano bo ime slovensko. Pred stolpom velike cerkve najdete kamen z napisom: „J A R M O G I O avgusto sacerum“. Jarmog bilo je ime Perunovo, boga groma in bliska, zato so kralji in knezi staroslovenski nosili imena: Jaromir, Jaroslav, Mogomir, Mogislav. J a r pomenja: „goreč“,

„krepek“, mog pa „silen“, „mogočen“, zato najdemo v staroslovenskih spisih, da se je Bog naravnost imenoval: Mog. „Bog Mogo sia rečeti, eže jest mošč (glej „Mikložič“ „Lexikon paleosl. sec. ed.“ št. 378). Vzemite si to ime za svoje geslo in „jaro in možno“ delajte na polji narodne omike. Stanovnikom ptujskega mesta, naj so slovenskega ali nemškega rodu pa bode ta narodna znanstvena naprava dajala priložnost, se zmirom zmirom bolje vzajemno spoznavati in ljubiti in v blagem tekmovanji bo kazal Nemeec in Slovenec moč svojega uma in dlana. Živeli blagomisleni Petučanji! Živila narodna čitalnica petujska.

V Šent Jurji 20. avgusta 1864.

Davorin Trstenjak m. p.
nekdanji kaplan petujski.

G. Dr. Bleiweis poslal je s pisom vred svoje naj-novejše delce: „Županova Micka“.

Po odbranih teh pismih skoro niso več prenehali slava- in živio- klici in g. Dru. Bleiweisu naznanila se je telegrafično občna radost in hvala vse skupščine. — Ljubljanska in krausjka čitalnica ste v posebnih, prijaznih dopisih, celovška pa telegrafično voščile svoji sestri srečen napredek. Po telegramih pozdravili so nas tudi Slovenci Laškega trga in iz Vranskega v angleškem jeziku; potem naši česki bratje iz daljnih českih mest, iz mlade Bole-slave, iz Kolina, iz Klatove itd. večjidel v francozkem jeziku. V imenu bratov Hrvatov govoril je krepko g. Antolek in živio- klical bratski slogi med Hrvati in Slovenci.

Posebno sijajen bil je sklep besede. G. Herman stopi namreč na oder ter zakliče trikratni „živio“ presvit-lemu našemu cesarju, katerega milost zagotovila je enako-pravnost vsem njegovim narodom. Tu zdaj zaigra godba in pevci zapojó cesarsko pesem, bengalični ogenj pa raz-svetljuje vrt z njega okolico.

Tako se je končala ta svečanost, katere se je udeležilo več kot 1200 ljudi.

Prosta zabava z govori, napitnicami in petjem trajala je še do ranega jutra. Omeniti je še, da se je udeležil te besede tudi mestni župan, kateremu so napravili pevci pri odhodu podoknico. V istem času imela je čitalnica uže okoli 200 udov, katerih pa mnogo ni znalo pravilne slovenščine posebno iz mesta ne, zategadelj ustanovil je g. Oroslav Caf, takratni ptujski kapelan poseben tečaj v čitalnici. To je bilo začetkom novembra 1864. leta. Dne 18. decembra istega leta bila je potem prva gledališčna predstava.

Začasni odbor, obstoječ iz g. Čuček, Meško in Herman izdal je dne 12. junija léta 1863 sledeči poziv, s katerim je vabil Slovence k pristopu k društvu čitalnice.

Človeška omika je v dôbo stopila, v kateri jo narodnost najbolj pospešuje.

Narod, kakor skupnost, in celovitost ljudi prirojenih lastnosti in posebnosti, ter prirojenih sposobnosti enakega izvira, plemena in jezika v stanovitem svojem okraju živeč, je kakor tak osobstvo in ina vse pravice do obstoja, ohranka, samostalnosti, razvitka in napredka. Brez veljave prirojenega jezika, brez omejenja okraja ni v državi pravega narodovega obstoja; ker pa je iz ene strani napredovanje naravna dolžnost in državna modrost, iz druge strani pa je napredovanje samo na narodni podlagi mogoče, izvira tedaj iz tega za vsak narod ne samo pravica temuč tudi dolžnost pred vsem svoj narodni obstoj ustanoviti; to prizadevanje in zahtevanje pa naravno terja v prvi vrsti omiko in izobraženje domačega jezika, po katerem edinem se dà v enaki meri tudi narod sam omikati in izobražiti. Zato se je tudi že davno po naravnani previdnosti Božje v raznih slovanskih plemenih obudil narodni dub, posebno pa skrb za domači jezik in slovstvo,

da povsod med višimi stanovi, v učiliščih in hišah izobraznih svoje mesto dobita, — skratkim novo čvrsto življenje se je začelo.

Povsod med narodom cvetajoče čitavnice, ko ognjišča narodnega duha, so živi svedoki poganjanja za narodno priznavo in veljavo, ter žive želje in prizadeve za narodni razvoj. Že ste sestriški mesti Maribor in Celje v tem bistvenem prašanju slovenskega naroda zvanju duha sedanjega časa zadostile. Staroslovensko ptujsko mesto, za ljudstvo daleko više 100.000 duš najznamenitejši kraj, je vidoma poklicano se za nje v povzdigi narodnega duha za središče postaviti in izgled sestriških mest nasledovati.

Ko podpisani svoje pooblaščenje iz omenjene okolnosti prijemši prijatelom narodnega napredka prijateljski ta „poziv“ k osnovanju slovenske čitavnice v starem Ptuj izročujejo, naznanjajo ob enem, da bodo, kolikor koli jim bode moči in upljiva, vseskozi pravila in vodila resnice, pravice in zmernosti zastopali in za poglavitno nalogo slovenske čitavnice pred vsem duševno povzdigo, izobrazenje jezika in omiko slovenskega naroda, po tem takem pripravo za pričakovano izvršenje narodne ravnopravnosti držali.

Kteri pristopiti želijo, naj se pri podpisanem začasnem odboru oglasijo.

II.

Zbori. Pravila. Odbori.

Zanimanje za čitalnico bilo je takoj v začetku veliko. Dokaz temu je, da je imela ista že avgusta okoli 1000 čitavnikov, med katerimi jih je bilo 64 v Ptuj doma. To

število si pa raztolmačimo, ako pregledamo imenik takratnih udov, kjer najdemo med takratnimi čitalničarji ljudi, ki so nam dandanes največji nasprotniki.

Nemške kazine še ni bilo in ker je bila čitalnica edino bralno društvo, shajalo se je tamkaj vse, kar se je hotelo omikati, likati in zabavati. Politično nasprotje takrat tudi še ni bilo toliko kot dandanes in veliko onih, ki so nam dandanes nasprotniki ali celo sovražniki, razveseljevalo se je takrat v čitalnici.

Razen omenjenega I. občnega zbora dne 23. junija 1864. l. imelo je društvo še 28 občnih zborov in sicer vsako leto po jeden redni občni zbor ter tri izvanredne.

Redni občni zbor bil je navadno meseca maja, le v zadnjem desetletji bile so sem ter tje izjeme.

Čitalničina pravila potrjena dne 21. maja 1864. l. veljala so do leta 1868. Tega leta so se vsled sklepa V. občnega zbora dne 14. maja nekoliko preuredila in došla dne 9. novembra 1868. l. potrjena zopet iz Gradea. Ista veljala so do leta 1882. Spremenjena so se dne 26. novembra 1882. l. zopet potrdila in zadnja določena pri XXIV. občnem zboru dne 14. septembra 1884. leta bila so potrjena dne 29. septembra 1884.

Čitalnica imela je dosedaj osem predsednikov:

Prvi predsednik bil je Drd. August Čuček tri leta (1864—1866); za njim bil je eno leto Franc Pehare (1867), eno leto Miha Herman (1868) in eno leto g. Janez Schönwetter (1869); peti predsednik bil je Dr. Jakob Ploj štiri leta (1870—1873), šesti Martin Kaiser štiri leta (1874—1877), sedmi bil je Dr. Aloiz Gregorič skozi osem let (1878—1886) in osmi sedanji Dr. Franc Jurtéla četrto društveno leto.

Podpredsednikov bilo je 13 in sicer: gg. Janez Šenbeter, Franc Pehare, Miha Herman, J. Hržič, Andrej

Jureca, Martin Kaiser, Karl Glaser, Jakob Trstenjak, Dr. Aloiz Gregorič, profesor Josip Žitek, Dr. Andrej Ferjančič, Dr. Josip Čuček in o. Benko Hertiš.

Tajnikov bilo je dosedaj 18 in sicer: gg. Miha Herman, Josip Grün, Dr. Ivan Petovar, Dr. Ivan Geršak Dr. Kajetan Križan, J. Hržič, Dr. Aloiz Gregorič, Dr. Karol Glaser, Dr. Valentin Zarnik, Miha Lendovšek, Jakob Trstenjak, profesor Josip Žitek, Dr. Golob, Ivan Urbanec, Tomaž Romih, Miha Lešnik, Dr. Karol Triller in Ivan Kaukler.

Blagajnikov imela je čitalnica 11, in sicer: gg. Dr. Ivan Petovar, Josip Grün, Andrej Jureca, Rajmund Sadnik, Jakob Trstenjak, Miha Planinšek, Dr. Franc Jurtéla, o. Benko Hertiš, Miha Lešnik in Anton Spindler. Kedaj in kako dolgo so opravljali svoj posel, razvidno je iz nastopnega pregleda.

Društvo leto	Letnica	Predsedniki	Podpredsedniki	Tajniki	Blagajniki
1.	1864/65	Dr. Avgust Čuček	Janez Schönwetter	Miha Herman	Dr. J. Petovar
2.	1865/66	" " "	" " "	Josip Grün	" " "
3.	1866/67	" " "	Franc Peharc	" " "	" " "
4.	1867/68	" Franc Peharc "	Miha Herman	Dr. J. Petovar	Josip Grün
5.	1868/69	Miha Herman	Franc Peharc	" " "	" " "
6.	1869/70	J. Schönwetter	" " "	Dr. J. Geršak in Dr. J. Petovar	" " "
7.	1870/71	Dr. Jakob Ploj	Janez Schönwetter	Dr. K. Križan	" " "
8.	1871/72	" " "	" " "	J. Heržič	And. Jurca
9.	1872/73	" " "	J. Heržič in And. Jurca	Dr. Al. Gregorič	Jos. Žitek
10.	1873/74	" " "	Martin Kaiser	Karl Glaser	" " "
11.	1874/75	" M. Kaiser "	Karol Glaser	Dr. V. Zarnik	Jos. Žitek in Rajm. Zadnik
12.	1875/76	" " "	Kar. Glaser in J. Trstenjak	M. Lendovšek in J. Trstenjak	" " " " " "
13.	1876/77	" " "	Dr. A. Gregorič	M. Lendovšek in Jos. Žitek	Jakob Trstenjak
14.	1877/78	" " "	" " "	Jos. Žitek	" " "
15.	1878/79	Dr. Gregorič	Martin Kaiser	Dr. Golob	" " "
16.	1879/80	" " "	" " "	Ivan Urbanec	" " "
17.	1880/81	" " "	Mart. Kaiser in Jos. Žitek	" " "	Miha Planinšek
18.	1881/82	" " "	Dr. A. Ferjančič	Iv. Urbanec in Tom. Romih	Dr. Fr. Jurtéla
19.	1882/83	" " "	Dr. Jos. Čuček	Ivan Urbanec	" " "
20.	1883/84	" " "	" " "	" " "	Dr. Fr. Jurtéla in o. B. Hertiš
21.	1884/85	" " "	" " "	" " "	o. B. Hertiš
22.	1885/86	" " "	" " "	Iv. Urbanec in Tom. Romih	" " "
23.	1886/87	Dr. Fr. Jurtéla	" " "	Tomaž Romih	" " "
24.	1887/80	" " "	" " "	Tom. Romih in Miha Lešnik	" " "
25.	1888/89	" " "	" " "	Dr. K. Triller	Miha Lešnik
26.	1889/90	" " "	o. B. Hertiš	Ivan Kaukler	Anton Spindler

III.

Narodni dom.

Povedali smo že, da čitalnica med mestnim nemškim prebivalstvom sprva ni imela sovražnikov, da so bili nje udi tudi Nemci, da je mestni župan celo bil navzoč pri slovesni otvoritvi.

To je bilo leta 1864. Kako hitro se vendar časi spreminjajo! Od leta 1879. do 1882. bilo je že težko dobiti v mestu za drag denar društvu primernih prostorov! Čitalnica preseliti se je morala iz sredine mesta v predmestje. Da tujei najdejo čitalnične prostore, naredil se je visoko pod streho (nekega krčmarja) pohleven napis „čitalnica“ pa tudi temu ni prizanesla nemška in nemčurska strast in oholost, moral je zginiti!

To je hudo razjezilo vse Slovence in radi so se poprijeli ideje, kupiti si svojo hišo.

Leta 1882. bil je prodan „Hotel zur Stadt Wien“; kupil ga je tujec, ki ga je hotel zopet prodati. To so zvedeli čitalničarji in dne 3. februarja 1882. leta zbrali so se nekteri gospodje, pozvani po predsedniku Dru. Gregorič v posvetovanje. Po kratkem posvetovanji bili so jedini, da čitalnica kupi „Hotel zur Stadt Wien“, posebno, ker se jim je zahtevana cena zdela primerna vrednosti hramovi.

In denar za nakup?

Pokojni Ivan Urbanec, tajnik čitalnični dobil je nalogo, da nabira doneskov po Ptujskem okraji, v Ormoži, Središči in Mariboru. — In v malo dneh podpisalo se je 6200 gld. Ta uspeh in ker je g. Dr. Josip Čuček obljubil posoditi, kolikor je nedostajalo, sklenilo se je, kupiti hram „zur Stadt Wien“ za 11.500 gld. in dne 12. februarja 1882. leta podpisala se je kupna pogodba.

Hram je bilo treba pre narediti za društvene namene, bilo je treba nakupiti pohištva, prevzeti stare dolgove. To vse in ker so nekteri narodnjaki mislili, da se odkrižajo svojih dolžnostij do naroda z golim podpisom in obljubo, provzročilo je večje izdatke kakor so bili preračunjeni; čitalnica morala si je izposoditi od g. Dra. Čuček nad f. 8000, — da si je zgotovila „Narodni dom“, prvi na slovenskem Štajerskem in je prišla pod varno svojo streho.

Narodni dom s pohištvom stal je nad f. 17.000. —

Narodni dom otvoril se je slovesno dne 29. majnika 1882. leta; pokojni Božidar Rajč imel je slavnostni govor.

Kako velikanskega pomena je narodni dom za Slovence Ptujskega okraja, to sprevidi vsakdo, ki pozna društvene in družbene razmere na Štajerskem, ki pozna le površno zgodovino Češkega naroda, Městanske besede v Pragi!

Koliko bi se dalo z dohodki hrama storiti za slovenski narod, ko bi se dolgovi poplačali, kar bi se zgodilo lahko, ako bi se vsa skrb za društvo in narodni dom ne prepuščala le nekterim v Ptuji živečim Slovencem! Kedaj nastopi doba, da postane čitalnica središče narodnjakov celega okraja, da bode vsak zaveden Slovenec nje ud in podpornik narodnega doma? Nakup narodnega doma uplival je dobrodejno na društvo, kajti dne 2. septembra 1883. leta udeležil se je odbor Mikložič-eve slavnosti v Ljutomeru in takrat ustanovili so čitalniški pevci „slovensko pevsko društvo“ s sedežem v Ptuji; leta 1885. ustanovilo se je pod čitalnično streho politično društvo „Pozor“; pri občnem zboru dne 13. aprila 1885. leta bil je imenovan biskup Josip Juri Strossmayer častnim članom; dne 29. julija 1888. prepustila je čitalnica svoje prostore vse-slovenski šolski družbi sv. Cirila in Metoda za 3. veliko skupščino itd. Pozabiti se tudi ne sme, da imajo Slovenci v narodnem domu varno zavetje, odkar je

furor teutonicus okužil in spridil socijalno in politično življenje, da se v narodnem domu vrše vsi shodi in zborovanja.

IV.

Delovanje odborovo.

Od ustanovitve čitalnice priredilo se je nad 150 veselie. Skrbelo pa se ni samo za zabavo ampak tudi za poduk in izomiko. Sem in tja imelé so čitalnične veselice tudi dobrodelne namene; tako je vrgla veselica z dne 1. septembra 1878. leta 70 fr. dobička, kateri se je podaril ranjenim vojakom; veselica z dne 8. junija 1879. leta v prid podpiralnež zalogi slovenskih vseučiliščenikov v Gradci dala je tej 30 gold. čistega dobička, ona zdne 29. sep. 1880. leta stradajočim Istranom 96 fr. 52 kr; pri veselici dne 4. novembra 1883. leta nabralo se je za vboge učence okoliške šole 54 fr. za iste dne 11. novembra 1888. 15 fr. 40 kr.

Veliko veselie bilo je slavnostnega in spominskega značaja. Dne 10. septembra 1865. leta slavila se je obletnica, dne 9. avgusta 1874 pa desetletnica ustanovitve čitalnice. Dne 3. februarja 1866. leta obhajala se je Vodnikova slavnost. Dne 13. avgusta 1875. leta bila je sijajna veselica v čast rojstva presv. cesarja Franca Josipa I. Pri tej priložnosti imel je g. Jakob Trstenjak slavnostni govor, za tem so pa igrali domači diletantje igro „Lorjon“. Dne 8. maja 1881 bila je veselica na čast cesarjeviča Rudolfa in Štefanije ob prilike njune poroke.

Pri tej veselici imel je g. Dr. Ferjančič slavnostni govor, potem bil je koncert in petje slov. pevcev. Navzoče

so bile pri koncertu c. kr. oblasti, okrajni zastop, duhovščina, profesorji in učitelji.

Pozneje bil je ples. Dne 3. decembra 1881. leta obhajala se je Preširn-ova slavnost z igro in petjem in isto tako 3. decembra 1882. Dne 26. decembra 1882 bila je veselica v spomin 600 letnice združenja Štajerske z Avstrijo. Dne 18. februarja 1883 priredila je čitalnica besedo v spomin 125 letnega rojstva Valentina Vodnika; Vodnikova slavnost bila je tudi še 2. februarja 1884. Dne 5. oktobra 1884 praznovala je čitalnica dvajsetletnico svojega obstanka. Dne 15. oktobra 1886 imelo je „Slovensko pevsko društvo“ v Ptujji veliki koncert; pri tej priliki bila je zvečer v čitalnici velika zabava in ples.

Več veselie priredili so v čitalnici dijaki visokih in srednjih šol. Tako so prišli dne 1. maja 1873 o priliki majnikovega izleta slovenski dijaki iz Mariborske gimnazije s črno-rumenim praporom ter so priredili v čitalnici izborna besedo in ples.

Isto tako prišli so dijaki mariborske gornje gimnazije dne 8. avgusta 1880 v ptujsko čitalnico, kjer je bila velika veselica z govori, petjem in godbo. Navzoči so bili takrat tudi gosti iz Maribora, Ormoža, Ljubljane in profesor Anton Bezenšek iz Bolgarije. Zvečer bil je ples.

Mariborski dijaki priredili so tudi 13. avgusta 1882 v čitalnici lepo veselico.

Cvet vseh dijaških veselie bila je pa ista dne 23. maja 1886, ko je prišlo okoli 60 dijakov „tamburašov“ o priliki majnikovega izleta iz Gradea. Po narodnosti bili so Slovenci, Poljaki, Čehi, Bolgari, Hrvati in Srbi. Odbor sprejel jih je na kolodvoru; v „Narodnem domu“ bil je pa velik banket. Ko so si ogledali ptujski grad, bil je zvečer koncert in ples. Zraven teh veselie omeniti nam je vsako leto priredjenih kostumovanih venčkov, kakor tudi

društvenih večerov, pri katerih se ni plesalo, pač pa je čitalnični možki in mešani zbor peval različne pesmi.

Za vrlo zvršitev glasbenih delov društvenih besed skrbeli so zlasti krepki in navdušeni čitalnični pevci pod spretnimi vodjami.

Petje začelo se je gojiti precej po začetku čitalnice, pa pevci so prišli in zopet odšli tako, da ni nikoli prišlo do rednega petja. Redno petje ustanovil je leta 1880 g. Dr. Tomaž Romih s pevovodjo g. Anton Weixler'jem tako, da so se začele istega leta redne pevske vaje. Čitalnica imela je do sedaj osem pevovodij.

Leta 1883 bilo je v ptujski čitalnici toliko odličnih pevskih sil, da je ukrenil čitalnični odbor obzorje petja raztegniti.

Po § 2 čitalničnih pravil ustanovil se je dne 9. aprila 1883. leta poseben „čitalnični pevski odsek“, čegar namen je, po svojih delajočih udih pospeševati petje v čitalnici. Odsek deli se v izvršujoče in podpirajoče ude.

S prvim septembrom leta 1883. najela si je čitalnica kapelnika Josipa Steinberger'ja, kateri je bil eno leto pevovodja. Oktobra meseca 1883. l. ustanovil je isti muzikalno šolo, v kateri je poučeval otroke čitalničarjev v godbi in petji. Taisto je imel do septembra 1886. l., ko se je preselil na Dunaj. Za vodstvo petja plačala mu je čitalnica 10 gld. na mesec. Vodstvo petja prevzel je leta 1884 g. Stanko Pirnat brezplačno, katero je vodil eno leto in ravno tako eno leto Dr. Franc Gross. Meseca oktobra 1886 najel se je kapelnik Anton Jírka, kateri je vodil potem pevske vaje in muzikalno šolo do julija 1887 za isto plačo kot prejšnji kapelnik. Za njim vodil je pevske vaje eno leto gosp. Franc Copf in sedaj prvo leto g. Dragotin Zupančič. Pevske vaje so na teden tri: dvakrat mešani, enkrat pa možki zbor.

Omeniti nam je še dramatičnih predstav, katerih sicer od začetka ni veliko znanih, vendar nam pričajo iste o dobri volji čitalničarjev tudi v tej stroki. Vseh dramatičnih predstav znanih je 20.

Prva igra napravila se je 18. decembra 1864 l., katere naslov pa ni nikjer zapisan. Drugo leto 1865 igralo se je dvakrat namreč 26. marca in 10. septembra, ravno tako tudi 20. februarja 1867. l. Od vseh teh iger niso znani naslovi. Do leta 1871 ni nam sedaj nobena igra znana. Tega leta igralo se je trikrat: Dne 5. februarja „Svoje glavneži“, 18. februarja „Starost in krepost“, 10. decembra pa „Vdovec in vdova“. Prihodnje leto prineslo je 4 dramatične predstave, od katerih nam pa od dveh namreč dne 21. januarja in 3. februarja nista znana naslova igre; dne 22. septembra predstavljalo se je „I. II. in III. poglavje“, 15. decembra pa „Medeni tedni“. Za predstave posebno plodovito leto bilo je leto 1875. Tega leta predstavljalo se je 5 iger: dne 14. marca igrala se je burka „Brati ne zna“, 4. aprila šaloigra „Kteri bo?“ 21. aprila „visoki C“, 29. junija „Ravni pot, najboljši pot“ in 18. avgusta pri cesarjevi veselici pa „Lorjon“.

Leta 1876 dne 30. julija igral se je „Oproščeni jetnik“. Od te dobe zaspale so pa vse dramatične predstave do leta 1885.

Poslednjo leto, ko je dobila čitalnica odličnih pevcev, popela se je tudi do predstav operet. Prva opereta bila je „Tičnik“, kateri se je igral na belo nedelo 12. aprila 1885. leta; pred to predstavljali so ormožki diletanti Ogrinčevo glumo „Kje je meja“? Pri glumi odlikoval se je posebno g. Stanko Pirnat, pri opereti so pa izvrstno igrali gospodična Lina Weixler, gč. Tinka Horak in g. Anton Porekar. Vrlo se je predstavljala tudi dne 27. julija 1887 opereta „Serežan“ od domačih diletantov.

Pri tej so svoje vloge posebno dobro igrali: gč. Lina Weixler, gč. Hermina Omulec in gg. Anton Porekar, Jože Georg in Tone Jurca.

Da ste se obe opereti predstavljali, bila je zasluga g. Dra. Tomaža Romih, kateri je prevzel tudi kot režiser vsa opravila ter priskrbel vojaško godbo, ki je pri operetah sodelovala.

V.

Gospodarski odsek.

Gmotno stanje čitalnice.

Resno in za društveni obstanek važno bilo je in mora biti delovanje gospodarskega odseka, katere je odbor vedno iz svoje srede izbiral. Do leta 1882 oskrboval je navadno denarstveni posel blagajnik sam; ko se je pa tega leta kupil „Narodni dom“, trebalo je voliti poseben gospodarski odsek za oskrbovanje hiše. Glavna naloga gospodarskega odseka bila je skrbeti in čuvati nad društvenim premoženjem ter previdno paziti, da se ohrani ravnotežje med dohodki in stroški. Kako se je gospodarilo prvih 7 let, razvidno je iz tabele:

Leto	dohodki	stroški	prebitek	primanjklaj
1.	fr. 1095·31	fr. 1147·32	—·—	fr. 52·01
2.	1026·45	965·56	fr. 60·89	—·—
3.	1027·88	980·49	47·39	—·—
4.	960·97	889·76	71·21	—·—
5.	321·13	245·86	75·27	—·—
6.	841·22	755·14	86·78	—·—
7.	633·32	560·73	72·59	—·—

Od osmega do devetega leta dohodki in stroški niso znani. V desetem letu bilo je 624·82 gld. dohodkov in 582·50 gld. stroškov, toraj prebitek 42·32 gld.

Od jednajstega leta ni znano. Dvanajsto leto bilo je 742·51 gld. dohodkov in 695·05 gld. stroškov, prebitek tedaj 47·46 gld.

Od tod do leta 1880 nimamo nobenih natankih podatkov, le toliko je znano, da je imela čitalnica več deficita, kateri je narastel leta 1880 na 151·77 gld. Uže leta 1874 bilo je gmotno stanje tako slabo, da se je sklical dne 28. decembra 1874 izvanredni občni zbor, kateri naj bi odločil, se li društvo razpusti ali kaj naj ukrene, da se poravna primanjklaj. Odločilo se je, da se date dve sobi v najem in s tem se je gmotno stanje nekoliko zboljšalo. Za večje plese, tombole in veselice nabirali so se tudi prostovoljni doneski prej in slej, da se društvu ni trebalo zakopati v dolgove. V pokritje stroškov za gledališčne predstave daroval je posebno veliko pokojni prošt Dr. Janez Vošnjak. Že leta 1882 prosil je odbor pri polit. oblasti za dovoljenje, da sme imeti v narodnem domu krčmarja. Tej prošnji uprl se je mestni zastop Ptujski misleč, da bodo Slovenci zopet prodali hram, ako se jim primerna uporaba velikega hrama prepreči in dohodki skrčijo. Z zadevo bavile so se vse inštanice od prve do zadnje; še le leta 1884. prišla je zadnja razsodba z Dunaja; društvo si je priborilo pravico imeti krčmo samo za ude in njih goste, kar za zdaj tudi zadostuje; toda dohodki zaostajajo vsled tega za izdatki.

Dohodki čitalnice so mesečni doneski udov, katerih število znaša navadno 60—70. S temi se mora pokriti najemnina za čitalnične prostore, plačati sluga, časniki, kurjava, svečava kapelnik itd. Z dohodki hrama pokriti bi se morali dolgovi, vknjiženi in neuknjiženi, ki znašajo nad 19.000 gld., obresti od teh dolgov, dača, popravki hrama.

Tu pa ima društvo vedno primanjklaj, ker hram zdaj toliko ne nese.

Požrtvovalnost narodnjakov bode morala priskočiti s prostovoljnimi doneski, ustanoviti bode se moral zaklad (fond) za amortizovanje dolžne glavnice, sicer se društvo ne bode nikdar rešilo dolgov in težko da si ohrani toli potreben narodni dom!

VI.

Selitev čitalnice.

Najprej stanovala je čitalnica v Hermanovi hiši v gospodski ulici št. 42. Od tod preselila se je čez leto dnij v hišo na florijanski trg, kjer je dandanes „Café Europa“ v prvo nadstropje za letnih 240 gld. Čez pet let preselila se je v Deutschmanovo hišo v crkveni ulici. Z novim letom 1872 najela si je stanovanje v hiši „Hôtel Stadt Wien“ katera hiša je dandanes „Narodni dom“ za letnih 300 gold. Meseca septembra 1879. l. preselila se je v Murščevo hišo ob železnici in od tod 1. maja 1882 v svojo lastno hišo „Narodni dom“.

VII.

Časopisi.

Časopisov imela je čitalnica v raznih letih različno število, včasih več včasih menj, kakor je dopuščala društvena blagajnica. V obče imela jih je 9, 10, 18. Tako imela jih je leta 1864 15, l. 1865 14, l. 1866 12, l. 1867 9, l. 1869 12, l. 1872 in 1873 10, l. 1874 do l. 1882 po 14, l. 1883 13, leta 1884 12, l. 1885 17, l. 1886 18, l. 1887 16 in l. 1888 pa 13 časopisov.

Od drugih let število ni znano. Ako jih razločujemo po jeziku, bilo jih je 27 slovenskih, 19 nemških, 4 hrvački in 3 česki.

Po vsebini bilo je 32 političnih, 11 zabavnih, 6 humorističnih in 8 razne vsebine.

Nekaj listov prepuščajo udje društvu leto za letom brezplačno.

H koncu naj bo še omenjeno, da so imeli čitalničarji od leta 1865 do 1869 poseben odsek strelcev.

VIII.

Odlični čitalničarji.

Gotovo ne bo odveč, ako podamo h koncu nekatere životopisne podatke o posebno zasluženih mrtvih udih ptujske čitalnice, kolikor jih je možno dobiti in kolikor nam prostor dopušča.

1. Drd. August Čuček.

Tega nam je omeniti v prvi vrsti, ker je bil prvi predsednik čitalnični. Bil je rojen Ptujčan. V začetku čitalnice ni njej bil samo vesten predsednik ampak tudi velik dobrotnik. Umrl je 10. decembra 1866 l. ter bil 12. decembra pokopan. Prošt Dr. Vošnjak spremil ga je z 12 mešniki in veliko množico ljudstva; med njo šel je za rakvijo tudi odbor čitalnice do tihega groba. Po pogrebu imel je g. Dr. Josip Vošnjak v čitalnici žaloben govor.

2. Miha Herman.

Bil je c. kr. deželne sodnije svetovalec, ud štajerskega deželnega odbora ter državni in deželni poslanec.

Rojen Nemeec priučil se je pravilni slovenščini ter čutil krivico, katera se spodnje štajerskim Slovencem godi. Bil je v Ptuji c. kr. pristav, kjer je bil 1861 voljen deželni pozneje pa tudi državnim poslancem; povsod je bil vedno vnet zagovornik Slovencev. On je bil pravi ustanovitelj ptujske čitalnice. Umrl je v Gradci dne 15. decembra 1883. leta.

3. Dr. Janez Vošnjak.

Bil je prošt in mestni župnik v Ptuji. Rojen bil je 24. junija 1819. leta pri sv. Martinu pri Šaleku, bil mešnikom posvečen 4. avgusta leta 1842 ter pri novi cerkvi kapelan od leta 1847 do 1848. Od tod prišel je kot vodja glavne šole in nemški pridigar v Celje, kjer je bil od leta 1848—1852. Tega leta postal je spiritual v Celovci, kjer je bil do leta 1859. Dne 8. avgusta 1863. leta postal je inful. prošt in mestni župnik v Ptuji, kjer je umrl 17. novembra leta 1877. Bil je velik dobrotnik čitalnice.

4. Dr. Kaj. Križan.

Bil je rojen v Pilstajnu, kjer je bil njegov oče učitelj. Kot odvetnik v Ptuji bil je več let čitalnični odbornik in jo je tudi gmotno izdatno podpiral.

5. Božidar Raič.

Bil je župnik pri sv. Barbari v Halozah ter državni in deželni poslanec za okraj Ptujski.

Rojen pri sv. Tomažu pri Veliki nedelji dne 9. februarja 1829. leta bil je v duhovnika posvečen 31. julija leta 1850. Prišel je za kaplana v Ljutomer, kjer je ostal le eno leto. Leta 1851 prišel je za kaplana v Slivnico

pri Mariboru, kjer je ostal dve leti. Od tod prišel je l. 1853 za učitelja slovenščine na gornjo gimnazijo v Maribor, kjer je ostal do leta 1860. Dne 1. oktobra t. l. prišel je za kaplana k sv. Barbari v Haloze, kjer je postal l. 1870 župnik.

Dne 31. januarja 1884 bil je izvoljen na mesto umrlega poslanca Mihe Herman v državni zbor in 19. avgusta 1884 tudi v deželni zbor, kar mu je prineslo smrt. Težko bolen pripeljal se je iz Dunaja v Ljubljano, kjer je umrl 6. junija l. 1886.

Raič bil je izvrsten slovenski jezikoslovec in plodovit pisatelj. Kot ud čitalnice je daroval veliko svoto za nakup narodnega hrama; po oporoki njegovi pripade njegova zapuščina, kar je bode vstalo, čitalnici ptujski in ormoški.

6. Dr. Alojz Gregorič.

Bil je odvetnik v Ptujih in osemletni predsednik ptujske čitalnice. Njegova zasluga je tudi, da se je kupil „Narodni dom“. Rojen bil je dne 28. aprila 1843. l. v Bodislaveih, župnije Male Nedeljske pri Ljutomeru. Po dovršenih študijah naselil se je v Ptujih kot odvetnik, kjer je umrl 17. junija 1886.

Kot večleten predsednik čitalnice storil in daroval je mnogo za nje prospeh in razvitek; že hudo bolan udeleževal se je marljivo odborovih sej ter vseh veselic in svečanostij. Nastopil je večkrat kot govornik, govoril je vselej kot vnet Slovan in zvest Avstrijan. Pri svečanostih in zabavah, slovenske mladini posvečenih ni odprl samo svoje radodavne roke ampak vršil je v svojem hramu pravo slovansko gostoljubnost za vse in vsakega dijaka. Skusil je sam, kako nadloga tepe revnega slovenskega dijaka in zatorej je bil prijatelj mladini v dejanji!

7. Ivan Urbanec.

Tajnik ptujske posojilnice in večkratni tajnik čitalnice bil je rojen 30. marca leta 1852. V svojem poslu spreten in za narodno reč sila vnet, prepustile so se mu vedno vse ali vsaj večji del priprav za volitve narodnih zastopnikov v deželni in državni zbor ter v okrajni zastop v Ptuj. Pri nakupu „Narodnega doma“ potoval je po ptujskem in sosednih okrajih nabirat denarja. Umrl je v Ptuj 12. junija l. 1885.

Želimo, da blagi pokojniki v miru počivajo in da jih narodnjaki posnemajo gledé delavnosti in požrtvovalnosti narodu slovenskemu v čast in korist!

